

DR. PÉNZES JÁNOS

Elérhetőség és területi vizsgálatok

Tóth Géza: Az elérhetőség és alkalmazása a regionális vizsgálatokban. Műhelytanulmányok 1. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2013.

Számtalan tanulmány, elemzés született már az elérhetőség témájában különböző tudományterületek szakembereinek tollából, nem egy közülük interdiszciplináris szemlélettel közelítette meg a kérdéskört. Manapság az elérhetőség kifejezetten közkedvelt kutatási téma a területi vizsgálatokban, azonban szinte minden elemzés módszertani dilemmákat vet fel és sokszor legalább annyi kérdést hagy megválaszolatlanul, mint amennyi végére pontot tesz.

Tóth Géza legújabb munkája számos kérdést tisztáz, több téves értelmezést helyére illeszt, néhány tévhitet eloszlat és nem utolsósorban módszertani utat is mutat. Bárán kijelenthető, hogy – a szerző eddigi tanulmányaira is vonatkoztatva – az elérhetőséggel foglalkozó közlekedéstudományi szakemberek, geográfusok, regionalisták, közgazdászok, területi elemzők számára alpmunka született. A könyv végén található hazai és külföldi hivatkozások széles köre is jelzi, hogy a témát jelentősen átfogó és részben szintetizáló tanulmány készült.

A könyv *bevezető* részében – a hazai szakirodalomban eddig talán legrészletesebben – a szerző az elérhetőség fogalmát taglalja több külföldi definíció és megközelítés alapján. Ez az alfejezet kifejezetten hasznos mindazok számára, akik közlekedési-ellátottsági kérdésekkel foglalkoznak. Tóth Géza nem kreál egy sokadik értelmezést, hanem jelzi azokat a részeket, amelyek visszatükrözik saját álláspontját.

A *második fejezetben* az elérhetőségi mutatók különböző típusainak bemutatására és az azokhoz kapcsolódó fogalmak tisztázására kerül sor.

A *harmadik fejezetben* az elérhetőségi mutatók részletes jellemzése kapott helyet, az infrastruktúra alapú mutatóktól az elhelyezkedésen alapuló mutatókon keresztül, a haszon alapú mutatókig. A második csoportba tartozó mutatók bemutatása különösen részletesen, számos módszertani részlettel kiegészítve történik.

A könyv *negyedik fejezete* a gravitációs analógián alapuló (és részben a haszon alapú) mutatók kiszámításához szükséges konstansok meghatározásához ad már-már tankönyvi részletettségű útmutatót a különböző típusú ellenállási tényezőkre kiterjedően, a 174 hazai kistérség elérési idő mátrixát alapul véve. Az eredmények jól mutatnak rá az eltérő területi léptékekben használható, illetve használandó ellenállási tényezők sajátosságaira.

Az *ötödik fejezetben* Tóth Géza a különböző modellekkel számítható forgalmi volumeneket igyekezett összevetni a valós forgalomszámlálási adatokkal, ellenőrizve az el-

méleti számítások relevanciáját, megbízhatóságát – két időmetszetben is. Az eredmények részleges magyarázata alapján képet kaphatunk az előnyökről és korlátokról. Többször is sor került a szakirodalmi kereteken túlmutató saját kísérletekre, amelyek új eredményekre vezettek. Nagyon körültekintően bizonyította be a gravitációs analógián alapuló modell log-logisztikus ellenállási tényezővel és a Fotheringham-féle kétszeresen korlátozott modell exponenciális ellenállási tényezővel való alkalmazásának megfelelő mivoltát a várható forgalom becslésére. Kísérletet tett a valós és becsült forgalom, valamint a területi fejlettséget reprezentáló mutatók összevetésére kiemelkedően nagy volumenű komparatív modell-számításokkal.

A *hatodik fejezet* tulajdonképpen a könyv egyik központi kérdését járja körül; az elérhetőség és fejlettség közötti kapcsolatot vizsgálja, részben eloszlatva az elérhetőség javításához fűződő egyik tévhitet, nevezetesen a területi különbségek csökkentésének lehetőségét. (A fejlettség kérdésköre számtalanszor előbukkan a könyvben, emiatt talán érdemes lett volna a címben is szerepeltetni.) A szerző véleménye szerint nem jelenthető ki egyértelműen az sem, hogy pozitív hatás jelentkezne a foglalkoztatottság vagy a területi fejlettség esetében. A fejezet részeként szereplő *shift-share* elemzés sajnos csak Tóth Géza további kapcsolódó munkáinak olvasásával érthető meg teljesen. Érdemes lett volna – a korábbi fejezetekhez hasonlóan – e módszer kapcsán is törekedni a komplett bemutatásra. Nem hiányozhatott a vizsgálatok sorából a többváltozós regresszió-elemzés sem, amely az elérhetőségi potenciállal közvetett kapcsolatban lévő, leszűkített másod- és harmadlagos gazdasági-társadalmi tényezőkre is rávilágított.

A *hetedik fejezet* a potenciálmodell tényezőkre bontásáról szól, mely valamelyest megtöri a logikai ívet, ugyanakkor mégis érdekes és tartalmas módszertani adalékot jelent, ráadásul fontos – a korábbi eredményeket kiegészítő – megállapításokra vezet.

A *nyolcadik fejezet* még egy komoly lépést jelent a gyakorlati alkalmazás felé a részletesebb területi bontás és a valós forgalmi viszonyok alapul vételével – a közlekedéstervezés kulisszái mögé is betekintést engedve.

A módszer alapján kapott forgalmi adatok képezik a *kilencedik fejezet* hálózati hányados-számításának alapját, melyet további – immáron települési szintű – fejlettségi vizsgálat tesz teljessé.

Az *utolsó fejezet* válogatás, néhány – közel sem az összes – olyan területre enged rátekintést (például a városi rangú települések és a potenciális városok elérési körzeteinek kérdésköre; a budapesti agglomeráció lehatárolása; a belföldi vándorlás jelenségének, illetve az idegenforgalmi mutatók elérhetőséggel való kapcsolata), amelyben a vizsgált elérhetőségi indikátornak kiemelt szerep jut.

Tóth Géza stílusa lényegre törő, ami egyszerre erénye és kihívása is a munkának, mivel kellő – matematikai-statisztikai és térelemzési módszertani – alaptudást feltételez az olvasótól. A munka ennek hiányában nem egy könnyen emészthető olvasmány, azonban több helyen az eredmények összefoglalása alapján a laikusok számára is egyértelművé válnak az eredmények. Több elméleti jellegű vizsgálat nem képes hidat verni a teoretikus módszerek és az elemzett jelenség valós térbeli sajátosságai, még kevésbé a gyakorlati hasznosítás között. Azonban Tóth Géza műve előbbit mindenképpen teljesíti és ezzel az elérhetőség területi kérdéskörének sorában hiánypótló munka született.

A Központi Statisztikai Hivatal „Műhelytanulmányok” című sorozatának első kötete izgalmas módszertani munkákat vetít előre.